

การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ
เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

Development of a Training Program by Using Faith
and Yonisomanasikan for Enhancing Yonisomanasikan
Thinking Ability of Mathayom Suksa 6 Students

ผู้วิจัย พระจรัส ชวนบุญญโญ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูมิพงศ์ จอมหงษ์พิพัฒน์

(2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สำราญ กำจัดภัย

Researcher : Pra Jamrat Chuanpanayo;

Thesis Advisors : (1) Asst. Prof. Dr. Bhumbhong Jomhonghibhat

(2) Asst. Prof. Dr. Sumran Kamjadpai

บทคัดย่อ

ในการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 2) ศึกษาความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนและหลังการฝึกอบรม และ 3) ศึกษาความพึงพอใจต่อรูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนธาตุพนม จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 35 คน และการเลือกตัวอย่างใช้การสุ่มเลือกแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบแผนการวิจัยแบบ One Group Pretest-Posttest Design สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมุติฐาน ได้แก่ t-test ชนิด Dependent Samples

ผลการวิจัย พบว่า

1. ความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนก่อนเข้ารับการอบรมและหลังเข้ารับการอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการอยู่ในระดับมาก

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to develop a Training Program by using Faith and Yonisomanasikan for Enhancing Yonisomanasikan Thinking Ability of Mathayom Suksa 6 students, 2) to study the Yonisomanasikan thinking ability before and after using the training program and, 3) to study the satisfaction toward a training program of students. The subjects were 35 Mathayom suksa 6 students of Thatpranom school in the second semester of academic year 2010. They were selected by using cluster random sampling. The design of this study was One Group Pretest-Posttest Design. The data were analyzed by using dependent Samples t-test.

The results of this study were as follows:

1. The posttest for the ability of Yonisomanasikan thinking ability was significantly higher than the pretest at the .01 level.
2. The satisfaction of students for learning with the Training Program by using Faith and Yonisomanasikan for Enhancing Yonisomanasikan Thinking ability was at a higher level.

ภูมิหลัง

ในทางพระพุทธศาสนามีวิธีการสอนอยู่หลากหลาย ล้วนแล้วแต่ได้รับการยอมรับจากสังคมและการ การศึกษาทั่วไป เมื่อพิจารณาถึงปัญหาและสาเหตุใน เบื้องต้นแล้ว เห็นสมควรว่า ควรที่จะนำวิธีสอนแบบโยนิโส มนสิการ มาประยุกต์ใช้ในรูปแบบการฝึกอบรม เพื่อให้ นักเรียนเกิดศรัทธาและคิดพิจารณาใคร่ครวญถึงเหตุและ ผล ในสิ่งที่กำลังร่ำเรียน ศึกษาอยู่ด้วยตนเอง วิธีสอนแบบ โยนิโสมนสิการ คือ กระบวนการสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เน้นกระบวนการภายในสู่ภายนอก โดยที่ผู้สอนจะต้อง สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความชอบ ความรัก และความ ประทับใจในสิ่งที่ผู้เรียนกำลังจะศึกษาเล่าเรียน โดยมุ่งไป ยังประโยชน์ที่จะได้รับ และวัตถุประสงค์แห่งการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดคล้อยตามและตั้งใจว่าเรียนด้วย ตนเอง โดยยึดหลักการคิดอย่างมีระบบและมีเหตุผล ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นเครื่องเหนี่ยวนำ ส่งเสริม จูงใจและปลุกเร้าให้เกิดความเชื่อถือและเชื่อมั่นในตัว ครูผู้สอน อันเป็นการสร้างเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติเชิงบวก มีแรงจูงใจใฝ่รู้ มีความมั่นใจอย่างมีเหตุผล และเกิดการ ยอมรับว่าสิ่งที่เรียนมีความเป็นไปได้ มีคุณค่าและนำไป ปฏิบัติได้จริง (สกุณา บุญสูง, 2540, หน้า 38)

คำว่า “โยนิโสมนสิการ” ประกอบด้วย “โยนิโส” กับ “มนสิการ” ซึ่งโยนิโส แปลว่า เหตุต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิด คำนึง นึกถึงใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็น โยนิโสมนสิการ จึงหมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย โดยมีองค์ประกอบ เริ่มจาก อุบายมนสิการ แปลว่า คิด หรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับ หรือมีลำดับ การมนสิการ แปลว่า คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิด อย่างมีเหตุผล และอุปทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมี เป้าหมาย ซึ่งแนวคิดโยนิโสมนสิการมีองค์ประกอบ ที่หลากหลาย สามารถแบ่งออกเป็น 4 วิธีคิด ได้แก่วิธีคิด แบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบอริยสังข และวิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bloom ที่ได้แบ่งระดับของ สติปัญญาชั้นสูงเอาไว้ คือการคิดระดับวิเคราะห์ การคิด ระดับสังเคราะห์ และการประเมินค่า อันถือเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาระบบการคิดในระดับสูง ส่งเสริมให้พัฒนา ศักยภาพด้านการสื่อสารผ่านทักษะการพูดอย่างมี ประสิทธิภาพ

จากขั้นตอนการสอนแบบโยนิโสมนสิการข้างต้น จะเห็นได้ว่าวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการนั้นมุ่งเน้นให้ผู้เรียน เรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการกลุ่ม ส่งเสริมให้ผู้เรียน ตระหนักถึงหน้าที่รับผิดชอบของตนภายในกลุ่ม และการ เรียนรู้ร่วมกันของสมาชิก โดยที่สมาชิกแต่ละคนมีหน้าที่ ของตนเองอย่างชัดเจน ได้แก่ ผู้ดำเนินการ ผู้จัดบันทึก ผู้นำเสนอ เป็นต้น และหน้าที่ดังกล่าวจะมีการสลับเปลี่ยน กันทุกครั้งที่ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้สมาชิกทุกคนใน กลุ่มมีโอกาสในการเรียนรู้หน้าที่เท่าเทียมกัน (สุชาติ กองกุล, 2548, หน้า 87) นอกจากนี้ กิจกรรมการสอนแบบ โยนิโสมนสิการยังเป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและ สามารถวัดประเมินผลได้ตามสภาพจริงกล่าวคือ ผู้เรียน สามารถแสดงความเห็น ความรู้สึก และการวิเคราะห์ ใน สถานการณ์ต่างๆ ที่กำหนดขึ้นซึ่งใกล้เคียงกับสถานการณ์ จริง เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบและสร้าง องค์ความรู้ด้วยตนเอง ให้ผู้เรียนคิดเอง ลงมือกระทำเอง และแสดงออกเพื่อแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับ เพื่อนหรือกลุ่ม ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามอย่างมี ขั้นตอน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลตนเองและ เพื่อน และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่ง (พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี, 2550, หน้า 32) ได้กล่าวว่า คนมีปัญญาชอบใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาเพื่อให้พ้นทุกข์ ดังนั้น สำหรับคนมีปัญญา วิกฤตอยู่ไหน ปัญญาอยู่นั้น ส่วนคนด้อยปัญญา โอบายอยู่ไหน วิกฤตอยู่นั้น จงเรียนรู้ ที่จะเปลี่ยนปัญหาให้เป็นปัญญา เปลี่ยนอุปสรรคเป็น อุปกรณ์ ดังนั้น การที่คนเรามีปัญญา สามารถจัดเรียง ความคิดให้เป็นระเบียบนั้น จะส่งผลไปยังประสาทส่วน อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะการพูดที่ต้องอาศัย กระบวนการคิดที่เป็นระบบระเบียบเพื่อช่วยให้การพูดสั้น ไหล สะดวก ไม่ติดขัด เหตุเพราะถ้าผู้พูดคิดเป็น คิดถูกวิธี รู้ว่าควรพูดสิ่งใดก่อน และสิ่งใดควรพูดทีหลัง ก็ส่งผล ให้การพูดมีอรรถรส น่าฟังอีกทั้งยังประกอบด้วยเนื้อหา สารที่กลั่นกรองมาจากการคิดที่เป็นระบบอีกด้วย จาก การศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาในด้านความสามารถ ในการคิดแบบโยนิโสมนสิการรวมถึงการดำเนิน ชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน

ธาตุพนม โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนใน โรงเรียนดังกล่าว และสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนใน ขณะที่อาจารย์ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึง สังเกต และสัมภาษณ์ นอกเหนือจากการเรียนการสอนใน ชั้นเรียน พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถใน การคิดแบบโยนิโสมนสิการ เช่น การตัดสินใจและเลือกใช้ วิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาครอบครัว ปัญหาส่วนตัว และปัญหาด้านการเรียนการสอนที่ มิติพลาด ก่อให้เกิดความเครียด ความขัดแย้งกับเพื่อน นักเรียนด้วยกัน พ่อแม่ผู้ปกครอง เยาวชนในชุมชนที่ตนเอง อาศัยอยู่ ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนของคณาจารย์

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำเอารูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการ คิดแบบโยนิโสมนสิการและส่งเสริมความพึงพอใจต่อ รูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

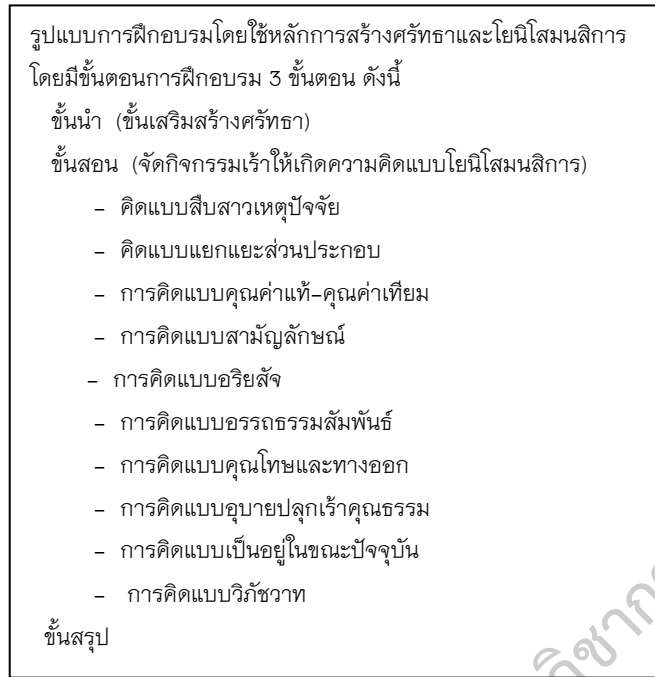
ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของ การวิจัยไว้ ดังนี้

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมโดยใช้หลักการ สร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้าง ความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. เพื่อศึกษาความสามารถทางการคิดแบบโยนิโส มนสิการ ก่อนและหลังการฝึกอบรม ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อรูปแบบการฝึกอบรม โดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

1. ความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
2. ความพึงพอใจต่อรูปแบบการฝึกอบรม

ภาพประกอบ กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนธาตุพนม จำนวน 6 ห้องเรียน จำนวน 210 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนธาตุพนม จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 35 คน และการเลือกตัวอย่าง ใช้การสุ่มเลือกแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

2.1 โปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

2.2 แบบวัดความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ จำนวน 30 ข้อ

2.3 แบบวัดความพึงพอใจต่อโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้าง ความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 20 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ขอความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการโรงเรียนธาตุพนม ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยดำเนินการจัดอบรมตามกำหนดการอบรม

3. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลก่อนการอบรม คือ ประเมินผลก่อนเรียน (Pre-test) โดยนำแบบทดสอบวัดความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ก่อนที่จะใช้โปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ให้นักเรียนทำแล้วบันทึกคะแนนเก็บไว้

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้โปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียน จำนวน 10 ครั้ง ครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลหลังการอบรม คือ การประเมินผลหลังจากสิ้นสุดการอบรม (Post-test) โดยใช้แบบวัดความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นชุดเดียวกับก่อนเรียนและแบบวัดความพึงพอใจต่อโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1.1 เปรียบเทียบความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนก่อนเข้ารับการอบรมและหลังเข้ารับการอบรมด้วยโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้การทดสอบค่าทีแบบ 2 กลุ่มไม่อิสระกัน (Dependent Samples t-test)

1.2 วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนต่อโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

วิเคราะห์จากบันทึกการเรียนรู้ของนักเรียน หลังจากการเข้ารับการอบรมในแต่ละเนื้อหาด้วยโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพื่อประเมินสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนำมาสรุปเป็นความเรียง

เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงการจัดอบรมในเนื้อหาครั้งต่อไป

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.1 การหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยใช้สูตรดัชนีค่าความสอดคล้อง IOC

1.2 วิเคราะห์ค่าความยาก (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้การวิเคราะห์ข้อสอบเป็นรายข้อ (Item Analysis)

1.2.1 ค่าความยาก (p)

1.2.2 ค่าอำนาจจำแนก (กรณีตัวเลือก)

1.3 วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (r_{tt}) จากสูตร KR₂₀

2. สถิติพื้นฐาน

2.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

2.2 ค่าเฉลี่ย (Mean)

2.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

3.1 หาความแตกต่างระหว่างคะแนนการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้การทดสอบค่าทีแบบสองกลุ่มไม่อิสระกัน (t-test แบบ Dependent Samples)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า กลุ่มทดลองมีการพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการเพิ่มขึ้น ทั้งนี้วัดได้จากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แสดงว่ากิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้ จึงขอเสนอแนะ คือ ควรมีการนำเครื่องมือที่ใช้ทดลองในการวิจัยครั้งนี้ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ ที่ต้องการพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการใช้กิจกรรมการพัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการกับกิจกรรมการฝึกคิดในรูปแบบต่างๆ เช่น การฝึกคิดแก้ปัญหา การฝึกคิดแบบคิดสร้างสรรค์ เพื่อศึกษาว่ารูปแบบกิจกรรมใดส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการได้ดีที่สุด

2.2 ควรมีการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในวัยอื่นๆ

เช่น ระดับ ระดับปฐมวัย ระดับมัธยมศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลกลุ่มอื่นๆ ได้มีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- พจนารถ บัวเขียว. (2535). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่สอนโดยการสอนแบบแก้ปัญหาที่ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพรัตน์ ญาตนิมพลี. (2540). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เยาวภา ประคองศิลป์. (2530). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วันเพ็ญ วรรณโกลมล. (2544). *การพัฒนาการสอนสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.